

Pazo A Nugalla en Pousada. Curantes

J.M. Bértolo Ballesteros

joberba4@hotmail.com

Luís Manuel Ferro Pego

leonvenera@hotmail.es

Resumo. O pazo A Nugalla foi levantado a mediados do século XVIII. Quen o mandou facer, a xenealoxía dos seus moradores ata a actualidade, a súa transformación e a descrición do conxunto pancego son o obxecto deste artigo.

Abstract. The manor A Nugalla was built in the middle of the 18th century. The subject of this article deals about who command to built it, the genealogy of its inhabitants until today, its transformation and the description of the whole manor.

1. Pazo A Nugalla

O pazo A Nugalla tamén coñecido como a casa de Recarei ou casa dos Suárez porque estivo en mans da familia Recarei ata finais do século XIX e logo polos Suárez Troitiño, foi levantada no lugar de Pousada (Curantes) polo cóengo compostelán Juan Antonio Valladares Louzao e Somoza, (Curantes, 1704-Santiago, 1768).

En 1751 mandou fabricar unha capela en advocación de N^{ra}. Sra. da Paz, onde tiña *una casa inmediato a ella con su sala, antesala, cocina, bodega, despensa, caballerizas, corral y portadas, todo sito en dicho lugar y feligresía fabricado a cimentis a sus expensas en territorio propio suyo*. Na sancristía desta capela podemos observar unha ménsula gallyonada utilizada para imbricar as vigas de madeira que aguantarán a armazón do tellado. Ditas ménsulas empezaron a empregarse no Císter e durante o barroco tiveron unha gran importancia como sistema de soporte de elementos sobresaíntes, como o balcón do pazo. A capela aínda a cita Madoz no século XIX, pero o 6 de febreiro de 1888 o arcebispado concedeu que se redimise a carga de misas que

Pazo A Nugalla.

había sobre uns bens vinculados, polo que actualmente xa sen retablo e sen uso cultural foi reconvertida na biblioteca da casa.

Moitos dos bens de Juan Antonio Valladares foron incorporados ante o escribán santiagués Domingo Antonio Diéguez a un vínculo, que administraría o patrón de dita capela de N^a Sra. da Paz. Deixou á súa irmá Rosa como usufrutuaria e como beneficiaría á súa sobriña Benita Pazos Valladares, casada en 1762 con José *Recarei* Bermúdez, cuxo primeiro apelido vai dar nome á casa.

O resto dos bens que tiña en Pousada e na xurisdición de Viso tamén os vinculou, sen que se puideran agregar á capela, deixando como sucesora a Benita Pazos sempre e cando casara con José Recarei e coa obriga de atender á súa irmá Alexandra, que estaba imposibilitada, mandar dicir unas misas e levar o apelido Valladares.

O pazo, levantado case todo con bos perpiaños, é de planta rectangular con baixo e piso, con ventás rectangulares con doselete e unha solaina que mira cara ao patio interior ou antigo curral. Na banda norte ten un balcón de ferro sobre unha peaña suxeitada por unhas ménsulas de granito. Sobre o cumio do tellado unha imaxe en pedra que chama a atención. Trátase do busto dun home barbado con longa cabeleira (que máis ben parece un casco) coas mans sobre

a cabeza, na que esta cravada unha cruz de ferro¹. *Din os veciños que o Sr. Recarei, home podente sentaba alí no balcón os días de forte calor de verán á sombra mentres os veciños ardían e calor todos suados sachando no millo... cousa que a eles lles parecía unha burla. Miraban de esguello para o señor descansando e para a pedra de arriba, sempre alí queda, man sobre man da cabeza... por iso é moi coñecida entre os veciños, que o bautizaron como “A Nugalla de Recarei”². Por iso a casa é coñecida tamén como *Pazo da Nugalla*.*

O pazo xunto coa capela e *outra casa* máis antiga pechan un espazo en forma de trapecio. Nesta casa máis antiga foi onde naceu dito cóengo, pois seu pai Alonso Valladares Somoza foi vivir a Curantes cando casou en 1695 con Inés Louzao, que era veciña desta parroquia. A casa, construída en cachotería, sufriu diversos aditamentos en distintas épocas ata chegar a enlazar coa capela. Destaca pola súa cheminea en cantería e decorada con *placas*³ circulares superpostas e rematada con pequenos pináculos (e sobre un deles, un paxaro), que poderíamos relacionar con Fernández Sarela ou un discípulo. Recorda outras chemineas da contorna e podémola situar a mediados do século XVIII, é dicir, cando se fixo o pazo

Nugalla.

Cheminea.

- 1 Poderíase pensar que fose un Atlas (como na casa reitoral de Barcia de Mera ou no pazo de Bendaña da praza compostelá do Toural) ao que lle quitaron a esfera terrestre para colocarlle a cruz para deste modo cristianizalo. Porén, vendo de preto a escultura, parece que xa foi concibida así.
- 2 REIMONDEZ PORTELA, M. *Estrada rural*, S.P. Deputación de Pontevedra, 2007 (2ª ed.)
- 3 As placas son remates que se utilizan no barroco compostelán do século XVIII, introducidos por Simón Rodríguez, a quen sigue Fernández Sarela.

Vista aérea do Pazo de Nugalla.

e capela máis ou menos. E dado que esta cheminea está claramente levantada sobre unha edificación bastante máis antiga, que xa sufrira aditamentos como se ve claramente ao mirar as paredes, temos que dicir que esta casa foi levantada no século XVII ou antes.

Porén a solaina desta casa adxacente cremos que é da primeira metade do século XX. A columna, que aparece na parte inferior desta solaina xunto a un van, seguramente pertencía á antiga lareira que se fixo cando á citada e sobranceira cheminea, e foi aproveitada para suxeitar e reforzar a solaina, de aí que tiveran que aumentar a súa altura, mediante o pedestal.

Por iso, aínda que se di en dous documentos distintos que o pazo se fixo *a cimentis*, é dicir, que anteriormente non había outra edificación, esta afirmación non rexeita que houboese enfronte unha casa máis antiga.

Hai quen di (aínda que non hai documentación que avale esta teoría pouco probable) que esa casa pertenceu nalgún tempo á Orde de san Xoán de Xerusalén, xa que nunha parede apareceu unha cruz que identifica coa cruz de Malta. A encomenda da Orde de san Xoán tiña o seu centro máis próximo en Pazos de Arenteiro, cuidando dos peregrinos que facían o *camiño portugués* cara a Santiago. Este camiño, que agora chaman *Camiño da Geira Romana e dos Arrieiros*, ten unha variante que pasa por Pardemarín, Lamas, Rubín, Callobre, Moreira e Santa Mariña de Ribeira para penetrar na provincia da Coruña pola Ponte Sarandón. De aí que se poida pensar que alí tivesen unha pousada, que co tempo lle daría nome ao lugar.

Cruz de Malta.

Columna de solaina.

A Orde de San Xoán non era algo alleo a estas terras. Vemos outra cruz, tamén identificada coa de Malta, na igrexa de Ouzande e por outra banda don Pedro Mosquera Pimentel Sarmiento e Sotomaior, bautizado en Guimarei o 14 de setembro de 1642, entrou como cabaleiro na Orde de san Xoán en 1667 e chegou a ser o Gran Prior de Castela en dita Orde. Foi el quen en 1716 recibiu o título de Marqués de Guimarei, que deu a seu sobriño Antonio Micael Mosquera Villar e Sanvítores.

En 1995-97 o pazo e construcións anexas foi rehabilitado da man do arquitecto Pedro de Llano Cabado respectando os seus elementos arquitectónicos característicos e pondo en relevo a paisaxe que rodea a casa. Actualmente está destinada a aloxamento de turismo rural, baixo o nome de “Pazo A Nugalla”, dispoñendo de oito habitacións dobres e unha individual, ademais de tres salas de estar, biblioteca e fonoteca, comedor, piscina, xardíns, hórreo, etc.

Moi preto do pazo pasa o río Curantes, que forma dúas fervenzas, antigamente aproveitadas para a instalación de muíños, chamadas Picho da Fervenza e Poza de Maimón, onde é posible bañarse. O pazo queda tamén próximo (a unha hora á pé e a uns minutos en

Lagoa Sacra xeadá. Foto: Damián Porto.

coche) das Brañas de Xestoso e da Lagoa Sacra, zonas húmidas protexidas de media montaña, que forman parte da Rede Natura, que combinan natureza e biodiversidade, ideal para os amantes da natureza, pois alí poden observar gran diversidade de réptiles, anfibios, plantas, paxaros⁴ e animais como o lobo ou o raposo. As vistas e paisaxes son fermosos e relaxantes. Desde o punto máis alto (700 m.) pode divisarse Santiago, A Estrada e todo o Val de Trasdeza.

2. Apelidos

Varios dos apelidos dos habitantes desta casa teñen a súa orixe na toponimia. O apelido Recarei ten a súa orixe no lugar de Recarei na parroquia de Vilarmaior (Santa Comba), Valladares (ás veces aparece como *Valadares*) no lugar de mesmo nome na parroquia forcaricense de Meabía, Somoza no lugar de Somoza en Olives, mentres que outros como *Pazos*, *Amil* ou *Valmaior*, aínda que teñen orixe toponímica é difícil precisar o lugar de orixe.

3. Xenealoxía

O pazo A Nugalla foi levantado a mediados do século XVIII por Juan Antonio Valladares Louzao e Somoza, fillo de Inés Louzao, de Curantes, e de Alonso Valladares Somoza, do lugar de Somoza (Olives).

4 Entre outras aves, son moi frecuentes as avetardas e sisóns, pero en setembro de 2016 Damián Porto divisou un voitre negro (*Aegypius monachus*), excepcional nestas latitudes.

A familia de Alonso Valladares podémola retrotraer ata finais do XVI en que viven no lugar de Somoza (Olives) Alonso da Somoza que estaba casado con Isabel da Somoza. Esta deixoulle a mellora a seu fillo Esteban ante o escribán Diego de Castro. Foron os pais de Juan, Fernando da Somoza (*que segue*), Esteban cura reitor de San Pedro de Quintillán, Gonzalo, Juana e Bartolomé.

Fernando Somoza casou con Eufemia Resemil. Veciños do lugar de Somoza, fixeron testamento ante Pedro Rodríguez Daleira o 4 de febreiro de 1653 mellorando a seus fillos Inés e Pedro e deixando como cumpridores a seu fillo Pedro e a Alonso da Reigosa, cura de san Bartolomeu da Pereira e de san Pedro de Quintillán o seu anexo. Aos demais irmáns deixáronlles seis cargas de pan anuais, ademais de vinte e catro anos atrasados a cobrar en Santa María de Grava de Dominga da Somoza e de Juan de Filloy por ter levado estes un gran dote e apropiarse do lugar de Fontefría.

Os seus fillos foron: Dominga, Juan, Alonso, Domingo, María, Eulalia Isabel, Lucía (que casou con Juan Valladares “a troco” coa súa irmá Inés), Pedro e Inés (*que segue*).

Inés Somoza casou con Jácome Valladares, fillo de Andrés Valladares, natural de Meabía. Jácome casou “a troco”, é dicir, quedaba coa lexítima do seu irmán Juan e a cambio renunciaba á lexítima que lle podía corresponder á súa muller. Porén esperaba recibir do seu cuñado Pedro certa compensación por vía de legado, pois este fora mellorado e o importe superaba os 500 áureos. De aí que finalmente chegaron a unha concordia en 1653. Seus fillos:

1. Pablo Valladares Somoza obtivo a tonsura en 1698 e fixo unha fundación a 9 de marzo de 1699 dunha capelanía na parroquia de Grava cos bens dos seus pais situados no lugar de Fontefría (Grava) sendo el o primeiro capelán. O primeiro patrón foi o seu irmán Fernando e logo os seus sucesores, que son os encargados de nomear capelán.

Vivía en Santiago na rúa de Villar, esquina con Rega da Auga. Como tiña a tenencia de Arines, en 1723 permutouna⁵ por outra de Santiago co racioneiro compostelán Andrés de Porras Figueroa Gayoso (fillo de Antonia María Gayoso, do pazo de Oca, e de Juan

5 Protocolos de Simón Rodríguez, AHUS

de Porras, do pazo de Raíndo), sendo ambas tenencias propiedade do cabido de Santiago.

En 1725 mercoulle unhas rendas en Pousada (Curantes) a Santiago Paseiro e a súa muller Ignacia Cortés, a quen seus pais Lope Cortes e Catalina Fernández de Senra lle deran o 12 de xaneiro de 1700 como dote⁶.

2. Isabel Valladares, quen, casada con Francisco Louzao, tiveron por fillos a María Rosa (9/9/1699), Antonia (2/5/1701), Fernando, (14/6/1704) e outro Fernando (Curantes, 28/5/1706). Isabel Valladares morreu pouco despois deste parto, o 5 de xuño de 1706.

3. Alonso Valladares Somoza (*que segue*)

4. Fernando Valladares, uniuse en matrimonio con Froilana del Río e Rozas, filla de Pedro de Rozas del Río e de Inés Fernández Sanjurjo, e neta de Bartolomé de Rozas e de Inés del Río, pertencentes á casa de Cela e Tirabá en terras de Lugo. Froilana tiña un tío cura, chamado Juan, que exercía en Graba, unha tía casou en Cascaxide e unha irmá, Águeda, que casou en San Tirso de Deza. Eles vivían en Olives.

Fernando finou en Olives o 19 de xuño de 1709 ofrecendo no seu enterro seis ferrados de pan, un canado de viño e un carneiro. Foron pais de:

- a) Alejandra Valladares, que casou co escribán Peñalta.
- b) Constantino Micael, bautizado en Olives o 21 de xullo de 1698, tendo por padriños a Alonso Valladares e Inés Louzao, veciños de Curantes. Foi presbítero.
- c) Juan Valladares, presbítero.
- d) Pascual Valladares, que casou en Olives o 24 de novembro de 1732 con Manuela Gómez, filla de Baltasar Gómez de Castro e de Teresa Jacinta Torrente e Torres, donos do pazo de Xerliz⁷. Manuela estando xa viúva vendeu unha casa en Mollarrabo a seu irmán Manuel por tan só 130 ducados, polo que os seus fillos puxeron preito contra o seu posesor José Otero, ata que o 5 de setembro de 1788 ante Gonzalo Arén o señor

6 Protocolos de Simón Rodríguez, AHUS.

Ver a xenealoxía de Ignacia Cortés en: <https://www.xenealoxia.org/historia/18-novas/pontevedra/2130-casas-fidalgas-forcarei-v-casa-senra-escuadro>.

7 FERRO, L.M.- BÉRTOLO, J.M. "Pazo de Xerliz y Casa Badía en Guimarei" en *Boletín de Estudios de Genealogía, Heráldica y Nobiliaria de Galicia*, nº 10, 2012

José Otero deixou libres ese bens, sendo compensado polos gastos con 2.000 reais por Bernardo e irmáns.

Foron os pais de Pascual que casou con Micaela Fernández, de Alonso que foi presbítero, de Antonio, de Josefa, casada con Andrés González, de Rosa e de Bernardo Valladares Gómez.

Bernardo Valladares casou con María Gómez Fernández, filla de José e Dominga con raíces en Deza e en Trasdeza e foron os pais de Benita, Josefa, Ángela e José Dionisio Valladares Gómez que foi o pai do escritor Marcial Valladares Núñez.

Marcial Valladares.

Alonso Valladares Somoza casou en Curantes o 26 de xaneiro de 1695 con Inés Louzao, filla de Gregorio Louzao (finado 20/4/1687) e de Clara de Sanlouzans, labregos e veciños de San Miguel de Curantes. Inés tiña dous irmáns Antonio, bautizado o 15 de setembro de 1653, e Francisco o 14 de xaneiro de 1656, o que nos suxire que Inés xa debía ter vinte e tantos anos cando casou, pois ademais Inés aparece como madriña nun bautizo en 1687.

En 1704 Alonso era alférez e en 1716 era xuíz ordinario de Tabeirós. En 1716 estando a sede arcebispaal vacante, reclamou⁸ xudicialmente ante autoridades que se fixera o cárcere á costa do arcebispo.

Alonso, que fixo testamento, finou o 11 de abril de 1728 sendo enterrado no coro maior da parroquia coa asistencia de 18 sacerdotes. Faleceu Inés o 2 de marzo de 1740. Os seus bens foron repartidos en 1757 entre os seus fillos Juan Antonio e Rosa, participando tamén as fillas de Rosa como herdeiras do seu tío Bernardo.

Os seus fillos naceron en Curantes:

1. Beatriz Valladares Louzao, que foi bautizada na igrexa parroquial o 22 de novembro de 1695 tendo por padriños a seus tíos Fernando Valladares e a súa muller Froilana del Río e Rozas, veciños de Olives. Morreu o 3 de setembro de 1700.

8 Protocolos de Francisco Nodar Blanco, AHUS.

2. Rosa Valladares Louzao e Somoza (que segue).

3. Bernardo Valladares Louzao, nacido o 2 de setembro de 1701 tendo por padriños a Francisco de la Vega Cruu e a súa filla Bernarda de la Vega e Cortés, veciños de San Breixo de Lamas.

O 22 de setembro de 1729, sendo presbítero, subscribiu unha obriga⁹ para co seu tío Pablo por valor de 90.000 reais por unhas bulas que se fixo traer de Roma, hipotecando a súa lexítima paterna e materna, pois di que lle pagará se chega a cóengo. Pola súa banda, Pablo deulle a Bernardo a coadxutoría do seu canonicato. En efecto, en 1740, cando faleceu a súa nai, xa era cóengo en Santiago. En Santiago tiña dúas casas na rúa de Villar, alugando unha a un racioneiro da catedral. Deixou as súas lexítimas ás fillas da súa irmá Rosa.

A el se debe o cruceiro que está diante do pazo e levantado en 1749, segundo a inscrición: *Este crucero lo mandó hacer D. Bernardo Balladares...* Trátase dun cruceiro *excepcional* pois ademais de representar a crucifixión, no reverso preséntase ao mesmo tempo a Asunción e a Coroación da Virxe María. Foi a escola de Romay quen unificou ambos temas, aparecendo como aquí a Virxe cos anxinhos aos pés que a ascenden e dous máis de corpo enteiro na parte superior que a coroan.

O cruceiro, con fuste octogonal se ben comeza cuadrangular, de fermoso capitel cun anxo entre voluta e voluta, ten esnaquizada a man dereita do Cristo e a esquina da cruz.

4. Juan Antonio Valladares Louzao e Somoza, nacido o 2 de maio de 1704. Cando morreu seu pai aínda era estudante, despois estivo de cura en Santa Cruz de Lebozán (Beariz, pertencente daquela á diocese de Santiago) e logo foi cóengo de Santiago. En efecto, o 19 de febreiro de 1745 obrigouse a pagar os gastos das bulas que lle habían de traer o seu irmán Bernardo e o racioneiro Antonio Ponte e Andrade para conseguir a coenxía¹⁰.

Mercou moitos bens na bisbarra, así por exemplo mercou en puxa os que deixou en Ribeira e en Curantes o seu tío Pablo, pois este deixara a súa herdanza para os pobres.

9 Protocolos de Simón Rodríguez, AHUS

10 Protocolos de Domingo Antonio Sánchez. AHUS.

Inscripción do cruceiro.

Ascensión e Coroación da Virxe.

Como Manuel Gómez de Castro e Quiñones, dono do pazo de Xerliz, tivo moitos problemas económicos –entre outras causas por ser avalista do seu criado–, Juan Antonio Valladares, que xa tiña en Curantes o pazo, comproulle ao longo do ano 1757, de 1758 e mesmo en 1760 distintas propiedades e rendas. Con todo don Manuel veuse obrigado a facer concurso de acredores o 4 de febreiro de 1758, ano en que tamén o fixo Baltasar de Leira e Castro, dono da casa de Os Muros en Parada. Entre os acredores estaba Juan Antonio Valladares, a quen debía 18.000 reais.

O 15 de xaneiro de 1751 solicitou permiso ao arcebispo para facer en Pousada unha capela en advocación de N^{ra}. Sra. da Paz. Con este fin o 16 de febreiro ante o escribán Antonio Cornejo fixo unha escritura na que *dota, dona, cede y consigna la tercia parte enteramente de la legítima porción y herencia de D. Alonso Valladares su padre que le toca y corresponde en el lugar de Somoza...* da parroquia de Olives. Dous días máis tarde recibiu a licenza arcebispal para a súa construción e en agosto xa estaba rematada polo que pediu licenza para ser consagrada e poder dicir misa, cousa que se lle concede o 15 de agosto, se ben como era día de festa a bendición ten lugar o día

Capela de Nosa Señora da Paz.

16, como así certifica o notario D. José Jacinto Álvarez de Neira e Reimóndez.

O 2 de outubro de 1764 ante o escribán Domingo Sánchez de la Vega deulle á súa sobriña Benita, casada con José Recarei Bermúdez, o seguinte¹¹: todos os bens raíces e rendas que tiña na parroquia de San Miguel de Sarandón e de San Mamede de Ribadulla, a excepción dos mobles e semoventes da casa e granxa da Costa, que tiña como tenencieiro. Todo iso o incorporou ao vínculo que fixera ante o escribán santiagués Domingo Antonio Sánchez e que administraría o patrón da capela de N^a Sra. da Paz desta freguesía. Dito patrón había de levar o apelido Valladares e manter en bo estado ditas casa e capela. Pero deixa como usufrutuaria mentres viva a Rosa Valladares, a súa irmá e nai de Benita. Entre as alfaias que lle deixa a Benita cítanse unha bandexa de prata con flores, unhas “mazarinas” para tomar chocolate tamén en prata, 12 cubertos en prata, dous cálices

11 ARG.RA. 26041/27

Sinatura de Juan Antonio Valladares.

e patenas de prata, dous candeeiros en prata, o que supón un total de máis de 200 onzas en prata. Tamén deixaba os ornamentos sagrados para dicir misa e os bens semoventes que tiña *na súa casa nova, que fixo “a cimentis”* entre os que se destaca uns bufetes, un cadro coa Dolorosa, dúas camas de madeira torneada, manteis, cobertores, cortinas, etc.

Sen embargo, o 4 de novembro de 1767 con cartos obtidos como cura deulle¹² ás súas sobriñas, fillas de Rosa Valladares, 36.684,20 reais, que quedara debendo a Rosa á conta da herdanza de seu irmán Bernardo.

Outorgou testamento o 20 de decembro de 1767 e un codicilo o 26 do mes seguinte. No testamento deixou cartos para a fábrica das parroquias de Curantes, Olives e Lamas, e tamén para o hospicio, pobres, etc. Aos dous testamentarios deixoulles cincuenta libras de chocolate a cada un e alfaias, e para a catedral de Santiago os bens mobles. Déuselle sepultura en Santiago o 14 de marzo de 1768.

Rosa Micaela Valladares Louzao foi bautizada cos nomes de Rosa Micaela Alejandra o 18 de xullo de 1697. Casou o 3 de marzo de 1710 con Pedro de Pazos Bibián, fillo de Sebastián e Antonia, veciños de Santa María de Grava, e neto por parte paterna de Benito Pazos e Antonia García. Testemuña da cerimonia foi Juan Antonio Gómez de Castro cura de Olives e da familia do pazo de Xerliz.

O 13 de outubro de 1755 pediu a partilla dos bens dos seus pais que se habían de repartir en tres partes, unha para seu irmán Juan Antonio, outra para súas fillas por ser as herdeiras de Bernardo e outra para ela, por ser tres os herdeiros dos seus pais.

12 Protocolos de Domingo Antonio Sánchez. AHUS.

Pedro Pazos foi sepultado o 13 de abril de 1958. Rosa outorgou testamento ante Jorge Antonio Nogueira escribán de Rubín o 15 de decembro de 1765 no lugar de Pousada, no que deixa mellorada á súa filla Benita que vivía na súa compañía. Morreu poucos días despois sendo enterrada o día 22. Deixaron como descendencia a:

1. Alexandra Pazos Valladares, a maior das irmás, pero como estaba solteira e imposibilitada “*sin siquiera poder comer por su mano*”, seu tío non a nomea como herdeira. Morreu o 22 de novembro de 1764.

2. María Juana Micaela Pazos Valladares, bautizada o 11 de xullo de 1731, casou nos primeiros meses de 1756 con José Bernardo de Valmaior, veciños de San Martín de Cameixa. Seu tío Juan Antonio Valladares deulle en dote¹³ 22.000 reais o 4 de xaneiro de 1756 e, unha vez casados, José Bernardo deulle carta de pago do primeiro prazo (8.000 reais) o 18 de abril dese ano e ante o mesmo escribán. Mª Juana en 1767 xa estaba viúva.

3. Benita Pazos Valladares (*que segue*).

4. Juana Paula Pazos Valladares, que para casar con Juan Antonio de Amil e España, veciño de Santiago de Compostela, foi dotada o 2 de xuño de 1762 polo seu tío o cóengo Juan A. Valladares con 3.000 ducados ante o escribán Gregorio Salgado, veciño de Santiago, debendo entregar 1.500 ao casar e o resto en tres prazos, 500 ducados cada ano. Juan Antonio de Amil asinou a carta de pago o 22 de xullo de 1765 ante Manuel Antonio Colmelo. Pero tanto Juana Paula como Mª Juana ao recibir o dote renunciaban á lexítima que podía corresponderlles pola herdanza de seu tío-avó Pablo e de seu tío Bernardo, e por outra banda en caso de non ter lexítimos descendentes o dote tornaríase á familia dos Valladares.

Juan Antonio de Amil outorgou testamento¹⁴ o 11 de outubro onde declara herdeiros aos seus sete fillos: Benito, Juan, Ramón, María, Juana, Antonia e Manuela de Amil Pazos.

Benita Pazos Valladares, nacida o día 12 de outubro de 1733 recibiu as augas bautismais ao día seguinte co nome de Benita Anto-

13 Protocolos de Domingo Antonio Sánchez. AHUS.

14 Protocolos de Antonio Domingo Sánchez Vaamonde. AHUS.

nia e tendo por padriño a Benito Antonio Louzao, presbítero de Santa Mariña de Ribela.

Uniuse en matrimonio o 24 de marzo de 1762, con dispensa das tres proclamas, con José Recarei Bermúdez, veciño de Santa María de Beán, fillo lexítimo de don Pedro Pablo Recarei e dona Ánxela Bermúdez, defuntos e veciños que foron de San Vicenzo de Mercurín (Ordes), onde fora bautizado dito José o 21 de xuño de 1729. José Recarei aparece nos padróns do ano 1762 e de 1775 como nobre fidalgo.

(*Ver ascendencia de José Recarei en Apéndice I*)

Andrés Gómez de Castro, dono do pazo e Xerliz, sendo moi novo, iniciou un preito¹⁵ en 1771 contra José Recarei, como marido de Benita de Pazos sobriña e herdeira do citado cóengo Juan Antonio Valladares. Este, que xa morrera tres anos antes, mercara moitos bens ao pai de Andrés e mesmo a seu avó en Santa María de Olives, en Xerliz, en Pardemarán, etc., pero que como bens vinculares non eran susceptibles de venta. E gañou o preito Andrés.

José foi enterrado en Curantes o 22 de xuño de 1797. Os fillos de Benita e José foron:

1. Andrés José Recarei Pazos (*que segue*)
2. Juan Antonio nacido o 1 de xullo de 1765 e bautizado dous días despois, sendo o padriño o seu tío o cóengo Juan Antonio Valladares. Faleceu pouco despois.
3. Juana Francisca, bautizada o 28 de xuño de 1767.

Solaina da casa adxacente.

15 ARG. RA. 2169/1.

4. Francisco Miguel, bautizado o 1 de xuño de 1769. Finou de neno.

5. e 6. Vicente e Alonso Recarei Pazos, bautizados o 22 de xaneiro de 1771, faleceron de nenos.

7. Jorge Marcos Recarei Pazos, bautizado o 25 de abril de 1773. Foi sacerdote recibindo todas as ordes entre 1789 e 1807.

8. Andrea Juliana, bautizada o 7 de xaneiro de 1775. Morreu de nena.

Andrés José Recarei Pazos e Ortiz, foi bautizado o 5 de agosto de 1763, levando como madriña á súa avoa Rosa Valladares. Celebrou o seu matrimonio con Mª Josefa Salgado González, coñecida como Maripepa e que foi dotada o 18 novembro de 1792 con 17.000 reais en cartos e grande cantidade de bens ante José Antonio do Campo de San Martín de Lalín.

María Josefa¹⁶ era filla de José Antonio Salgado Guntín e de María González López, veciños de Soutolongo, e polo tanto irmá de Benito Antonio Salgado, que estaba de cura en Curantes onde finou o 2 de maio de 1802.

Andrés adquiriu uns bens en Riobó de Juan Neira Infanzón¹⁷, veciño de Castrotión (Oca), que pouco despois trocou con Jacobo

16 A ascendencia da nai de María Josefa Salgado González podémola retrotraer ata *Inés Pasaro Busto*, irmá de *Andrés Mosquera Busto* quen fundou un vínculo e morgado en San Facundo de Busto, a favor dun fillo de Inés, chamado *Froilán López Douteiro*, veciño de San Martiño de Lalín.

Froilán casou con *Bárbara Portela* e tiveron tres fillos: **Alberto**, **Antonio** e **Pedro**.

Alberto López Douteiro, o sucesor do morgado, casou con *Juana Gutiérrez* e foron os pais de Gertrudis López Gutiérrez.

Gertrudis López Gutiérrez casou primeiro con José Núñez, tendo a Josefa Núñez, que casou con Miguel José Saco, veciño de Bendoiro de Abaixo, e outorgou testamento o 14 de maio de 1797 ante Fernando González Taboada (ARG.RA 26304/18) falecendo o 27 de decembro dese ano. Segundo o seu testamento o lugar de Outeiro pasaría á súa media-irmá María González e a Mª Josefa, filla desta, mentres que o morgado pasaría a José Feijó. Logo houbo moitas disputas xudiciais entre ambos por mor do lugar de Outeiro que chegaron a 1828 (AHN. Chanc. Valladolid, Executorias, 3736-22)

Gertrudis casou de segundas con *Pedro González Cacheda*, sendo pais de *María González López* e de *Francisca*.

María González López casou con *José Salgado Guntín*, de Soutolongo, e foron donos do coto de San Vicenzo. Tiveron por filla a Mª *Josefa Salgado* (obxecto desta digresión), a Benito Antonio Salgado, que estaba de cura en Curantes, a Teresa, veciña de Soutolongo e a Benito Salgado que casou con Juana Vaamonde, que tiveron por filla a Mª Benita Salgado que casou con Benito Espinosa Varela, dando lugar aos numerosos irmáns *Espinosa Salgado*, que casaron en Arnois, Riobó, etc.

17 BÉRTOLO BALLESTEROS, J. M., Os "Reimóndez Figueroa" de Castrotión. Oca, *A Estrada Miscelánea Histórica e Cultural*, 2014, nº 17.

Pazo A Nugalla.

Otero, do *pazo de A Mota*¹⁸, por outros en Curantes. As escrituras fixéronse como se cada un lle fixera un foro ao outro. Pero en 1834 os sucesores do Neira Infanzón reclamaron as terras por ser vinculadas, o que motivou un preito¹⁹ entre os sucesores de ambas familias. En Tabeirós déronlle a razón aos Recarei, pero a Real Audiencia fallou a favor dos Otero.

Andrés tamén vendeu o 9 de marzo de 1816 varias herdades chamadas “Fonte Sollán” e “Rigueira de Abaixo” no lugar de Pousada, a Juan Otero da casa de A Mota en Riobó por 10.000 reais. Non debeu gustar isto á súa nai, que estaba viúva, pois esta o 13 de marzo de 1816 e ante o escribán Felipe Pena retiroulle a seu fillo Andrés o poder que lle outorgara ante o escribán Caetano Vidal para administrar os bens libres e do morgado da casa de Pousada, reservando para ela a administración de ditos bens.

Entre as moitas propiedades que tiña Andrés están os muíños xunto ao río de Pousada, en Curantes, entre eles o “muíño da Carballeira”.

18 BÉRTOLO BALLESTEROS, J. M., O pazo da Mota, *A Estrada Miscelánea Histórica e Cultural*, 2012, nº 15.

19 ARG.RA 24018/22.

Andrés outorgou testamento²⁰ o 26 de outubro de 1822 e morreu en 1823. A súa muller xa falecera en 1813. Tiveron por fillos en Pousada:

1. Benito José Andrés Recarei Pazos, naceu o 27 de abril e bautizado o 2 de maio de 1795 en Soutolongo, sendo os padriños os seus tíos maternos Benito, cura de Curantes, e Teresa veciña de Soutolongo.

Como seu pai levaba enfermo moitos anos e incapaz de atender á súa facenda pois non podía andar nin a pé nin a cabalo, foi nomeado pola Xustiza –era menor– como sucesor de seu pai o 25 de setembro de 1816 coa obriga de atender a seu pai e demais membros da familia, mesmo de dotar a seus irmáns se querían casar, así como darlle a seu pai tabaco de hoja e un real diario para *recreacións honestas*. Outra condición era que se Benito casase e Andrés non estivese ben tratado, entón este podería escoller unha das dúas casas que tiña no pobo para ir vivir a ela dándosele unha suma para cubrir os gastos. Todo isto foi subscrito ante o escribán Felipe Pena.

Durante varios anos foi o arrendador dos dezmos e primicias do Estado en diversas parroquias da entorna, igual que seu irmán Manuel o fará na súa parroquia de Curantes. Morreu solteiro o 10 de xullo de 1836, facéndose ese mesmo día inventario dos bens que deixaba a fin de repartilos entre seus irmáns Manuela, Manuel e Vicenta, excepto os do morgado que pasarían a seu irmán Manuel, como sucesor.

2. María Benita Teresa de Jesús Recarei Salgado, bautizada o 10 de xaneiro de 1799 tendo por padriños a seu tío Jorge Recarei e a Benita Pazos a súa avoa. Foi monxa franciscana descalza de Santa Clara en Monforte, que cambiou de nome ao profesar chamándose sor María de la Esclavitud. O 10 de maio de 1820 renunciou á súa lexitima en favor dos seus catro irmáns a cambio de 200 reais anuais.

3. Mª Manuela Recarei Salgado, bautizada en Curantes o 2 de febreiro de 1809, tendo por madriña a María González, muller de José Salgado, avós da bautizada e veciños de Soutolongo. Casou en Curantes o 29 de marzo de 1841 con Diego Pena Germade, fillo de Felipe de la Peña Leira e Belén, veciños de Rubín.

20 Protocolos de Felipe Pena Leira. AHPPo.

Diego de viúvo casou en Curantes o 13 de agosto de 1859 con Socorro Villaverde Guntín, viúva de Manuel Recarei Salgado, o irmán de Manuela, a quen conferiu amplo poder para mellorar en terzo e quinto dos seus bens, polo que mellorou á súa filla Felisa coa casa onde vivían co seu hórreo e terreos próximos.

Diego Pena finou na rúa do Hórreo de Santiago o 9 de outubro de 1865, tendo outorgado testamento o 28 de novembro 1864 ante o notario de A Estrada don Manuel Santamarina, no que deixaba á viúva un quinto de todos os seus bens e dereitos. Pero ela en 1869 renunciou a ese quinto e a cambio pediu aos fillos de Diego que lle pagaran todos os gastos que tivo coidando durante meses a seu marido (medicamentos, traslado a Santiago, leite dunha burra, etc.) e os gastos de enterro e honras.

Mª Manuela e Diego tiveron por fillos a:

- a) Manuel, Antonino María Pena Recarei bautizado en Rubín o 9 de maio de 1841, emigrou a Habana onde morreu de “febre comatosa”, solteiro, o 27 de abril de 1878 *en la parroquia de la Trinidad en Santiago de Cuba, haciendo el entierro de cruz alta, capa, clamor y cuatro sacerdotes*.
- b) Antonio María Pena Recarei, bautizado en Callobre o 2 de novembro de 1845, tendo de madriña á súa tía Mª Socorro. *Freidor de pescado* en Cádiz e logo encadrado nas filas do exército de Ultramar, faleceu solteiro o 24 de setembro 1874 na parroquia do Cristo en Santiago de Cuba.
- c) Felisa Pena Recarei, que naceu en Callobre o 11 de setembro de 1843²¹.

Recibiu a 3 de febreiro de 1881 por orde do fiscal a herdanza dos seus irmáns Manuel e Antonio, que morreron ab intestato sen descendencia nin ascendencia, pois seus pais xa morreran tamén. En 1888 recaía sobre ela e sobre os seus curmáns Suárez Recarei a obriga de ter as misas tanto na capela do pazo de A Nugalla como nunha capela da igrexa parroquial, polo que o 6 de febreiro dese ano conseguiron autorización do arcebispado para redimir esa carga, pre-

21 Nos libros parroquiais de Callobre, Rubín e Curantes non aparece rexistrado o seu bautizo. Segundo o certificado do xuíz municipal de Santiago da súa voda con Manuel Torres Agrelo en 1903, naceu en Callobre o 11 de setembro de 1843. A data de 1843 confirma outros documentos. A. 264(1), 298(1).

Solaina do pazo.

vio pago de 875'50 reais. As misas estaban cargadas sobre uns bens vinculados, pero as leis desvinculadoras facían ilóxica esta carga.

Casou con Andrés Pereiras Fernández, fillo de Juan e María Antonia, veciños de Curantes. Vivían en Rubín, onde Andrés morreu o 14 de abril de 1887 sen descendencia, polo que deixou os seus bens en usufruto a seus irmáns Francisco, Manuela e Manuel Pereiras.

Logo o 10 de outubro de 1904 con 61 anos (aínda que confesa ter nese momento 50 anos) Felisa uniuse en matrimonio na capela do Pilar da catedral con Manuel Torres Agrelo, natural de Rubín, que entón tiña 44 anos e que será o seu herdeiro. Manuel estaba viúvo (a súa muller Dora Emmons Plat morrera en Nova Iork o 24 de maio de 1903) e era fillo de André Torres González veciño de Callobre e de Manuela Agrelo Porto, veciña de Rubín.

Manuel fixo moitos trocos e compravendas, para ter unhas leiras máis grandes e axeitadas, e camiños que desen servizo ás súas propiedades tanto en Rubín como en Callobre. Tamén fixo en 1907 unha presa no río Fervenxa xunto a uns muíños.

En 1908 Manuel, que formaba parte do grupo de emigrados chamados americanos, sumouse á sociedade agraria Solidaridad Gallega como lugartenente de Losada Diéguez, desempeñando a través do periódico *El Estradense* un importante papel na modernización do sindicalismo agrario de inspiración social católica na zona. E en decembro dese ano e baixo a súa presidencia constituíuse unha potente federación de sindicatos agrarios estradenses que logo se estendeu ata formar en 1913 a Federación Agrícola de Estrada, Silleda, Forcarei e Cerdedo.

En 1924 Manuel uniuse ao proxecto de Mancomunidade Galega aceptando a oferta do director xeral da Administración Local o tudense José Calvo Sotelo. Manuel e os seus pediron a supresión das Deputacións provinciais e a súa substitución por unha Deputación rexional única, dotada de plena autonomía administrativa. Torres seguirá estando a favor do réxime de Primo de Rivera e opinando que a autonomía municipal era un bo instrumento para rematar co caciquismo.

Felisa outorgou testamento ante Jesús Fernández Suárez o 10 de abril de 1905, que modificou o 2 de novembro de 1912 ante Miguel Losada na parte en que deixaba un legado á súa sobriña Felisa Brea Porto e deixando a Felisa González Alvela a parte de propiedade que lle podía corresponder en San Mamed de Sarandón.

En 1926 fíxose inventario dos bens de Felisa na que se incluía *una casa sita en el lugar de la Pena de Abajo parroquia citada de Rubín, compuesta de varios departamentos, ocupando su fundo, corral, era de majar y más terreno unido dedicado a huerta con frutales, campo con viñedo. 18 áreas y 86 centiáreas*. Engádense ata 29 leiras ou montes (chamados Outeiro da Pena, Silveira, Nogueira, Cachafonso, Besada, Chopiño, Bemposta, etc) cun valor total de 6.457 pts.

Manuel Torres do primeiro matrimonio tivo unha filla chamada Manuela Torres Emmons, que naceu en Nova Iork o 23 agosto 1895. Aos 18 anos casou na igrexa de Rubín o 23 de xullo de 1914 con Marcelino Maceira Torres, nacido o 17 de agosto de 1887, fillo de Francisco Maceira Fondevila e de Josefa Torres Agrelo, neto por vía paterna de José e Francisca, e por vía materna de Marcos e Manuela, todos veciños de Rubín.

Manuela e Marcelino vivían na súa casa de Rubín, onde tamén residiu María Puentes Bascuas, que en 1940 e con máis de sesenta anos deixounos por herdeiros ante o notario Balbino López a cambio de a coidasen mentres vivise.

Ambos faleceron en Rubín, Marcelino o 27 de setembro de 1962 e Manuela o 12 de maio de 1988.

4. Manuel María Ramón Recarei Salgado, bautizado o 23 de decembro de 1800 e casado o 14 de xuño de 1837 con Mª do Socorro Villaverde Guntín, filla de Juan e Vicenta, veciños de Santiago.

Xunto cos seus irmáns iniciou un preito²² en 1831 contra José Feixoo, coronel do Rexemento Provincial de Lugo, por terse metido nas súas propiedades que tiñan en Deza.

Herdou de seu irmán Benito o vínculo e chegou a alcalde a Estrada: *El día 19 de abril de 1831, don Eduardo Otero, alcalde y justicia ordinaria, nombra a don MANUEL RECAREY SALGADO, para sucederle en el empleo, estando presente el Síndico Procurador General, le puso en sus manos pluma, tintero, papel y una de las llaves de la cárcel*²³.

Tivo tamén un preito²⁴ en 1844 contra os herdeiros de Jacobo Otero, do pazo de A Mota, pois, como xa vimos, este no ano 1800 fixera un troco de terras con José Andrés Recarei, e agora Manuel pedía a evicción e saneamento deses bens. No preito se ben lle deron a razón en Tabeirós, logo na Real Audiencia saíu a favor de Hipólito Otero e demais afectados. No preito tamén se viron involucrados a familia Neira Infanzón, sucesores dos Reimóndez Figueroa.

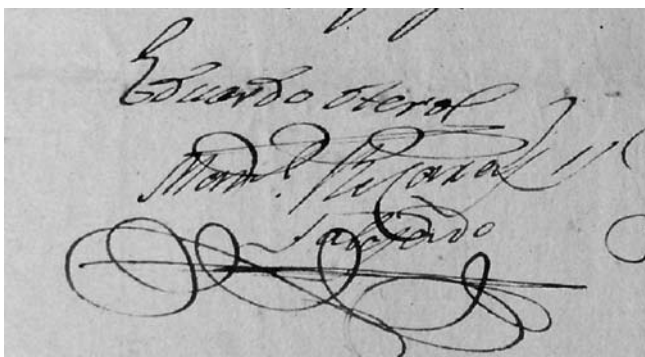
Morreu antes de 1859. A viúva, Mª Socorro, viviu despois en Vedra pois casou o 13 de agosto de 1859 con Diego Pena Xermade, viúvo da súa irmá Manuela, tendo que pedir dispensa porque Mª del Socorro fora madriña de dous fillos de Diego.

5. Mª Vicenta Josefa Recarei Salgado, bautizada o 28 de agosto de 1803 tendo por madriña á súa avoa materna María González, veciña de Soutolongo, e casada o 26 de maio de 1825 con José Suárez

22 Protocolos de Mariano Paseiro. AHPPo.

23 Actas do Concello de A Estrada.

24 ARG.RA 24018/22

Sinaturas de Eduardo Otero e de Manuel Recarei Salgado, na toma de posesión como alcalde de Manuel.

Paseiro, nacido en Rubín o 22 de marzo de 1797, fillo de Bernardo Suárez de la Iglesia e de Rosa Paseiro Gañete, veciños de Rubín.

José finou aos 78 anos en Rubín o 3 de marzo de 1876, tendo feito testamento ante Manuel Santamarina e Mª Vicenta morreu en Rubín aos 84 anos o 19 de novembro de 1887 tendo outorgado testamento ante o notario don José Ribadavía.

Tiveron dez fillos en Rubín, dos que catro foron lonxevos:

- a) Francisco María Suarez Recarei, bautizado o 4 de marzo de 1826. Finou o 18 de abril dese ano.
- b) Benita Suarez Recarei, bautizada o 14 de xuño de 1827.
- c) M^a del Carmen Suarez Recarei, bautizada o 14 de xuño de 1829.
- d) Mª Manuela Suarez Recarei, bautizada o 28 de febreiro de 1831 tendo por madriña á súa tía Manuela Recarei.
- e) Vicenta Suárez Recarei, bautizada o 19 de xullo de 1832.
- f) Manuel Suárez Recarei, bautizado o 10 de xaneiro de 1835 e finou o 9 de decembro de 1847.
- g) José María Suárez Recarei, bautizado o 24 de febreiro de 1837. Foi cura.
- h) Mª Socorro Suárez Recarei, bautizada o 22 de maio de 1839 tendo por padriños a Manuel e Recarei e Socorro Villaverde. Vivía no lugar de Pena de Arriba, parroquia de Rubín e faleceu o 23 de xullo de 1928 aos 89 anos, sendo viúva de Juan

Ménsula da sancristía.

Moreira, deixando catro fillos: José, Manuel, María e Teresa Moreira Suárez.

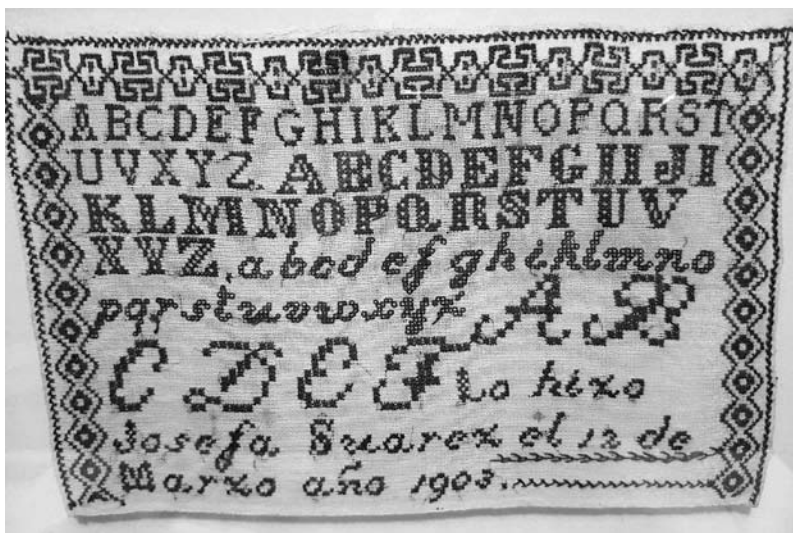
- i) Juan Francisco María Suárez Recarei, nacido o 4 de outubro de 1841, recibiu as sagradas ordes entre 1856 e 1865 a título de patrimonio e foi cura de Rubín, onde faleceu no lugar de Pena de Arriba o 30 de marzo 1933 aos case 92 anos de idade.
- j) José Ricardo Suárez Recarei (*que segue*).

José Ricardo Suárez Recarei, bautizado en Rubín o 2 de decembro de 1847. Vivía en Pousada, onde casou con Josefa Troitiño Souto, filla de Francisco Troitiño Paz e María Souto Souto, naturais de Rubín.

Ao morrer seu tío Manuel Recarei Salgado sen sucesión e por outra banda ao desaparecer por lei os morgados, o pazo da Nugalla seguramente pasou a José Ricardo, pois os seus irmán maiores ou ben morreran ou eran curas. E como a partir de agora os donos do pazo de A Nugalla se apelidan Suárez, tamén vai ser coñecido como casa dos Suárez.

Josefa finou en Pousada o 18 de novembro de 1914 e el aos 90 anos o 14 de abril 1937, deixando sete fillos, pois dous xa morreran: Socorro, Vicenta, Josefa, Dorinda, Florentina, Juan Antonio e Manuel.

1. María Suárez Troitiño, que casou aos 22 anos o 22 de setembro de 1898 con José María Abades Calveiro, de 28 anos, fillo de Bernardo e Josefa, veciños de San Miguel de Lamas.

Labor realizado por Josefa Suárez aos 14 anos.

2. Dolores Florinda Suárez Troitiño, confirmada o 21 de agosto de 1898.

3. Vicenta Suárez Troitiño, confirmada o 21 de agosto de 1898.

4. María Socorro Suárez Troitiño, bautizada o 21 de outubro de 1880. Casou o 29 de setembro de 1904 con José Álvarez Bascuas, fillo de Benito e Rosa, e tiveron dous fillos xemelgos o 15 de xuño de 1905 aos que chamaron José María e Manuel Álvarez Suárez.

5. Manuel María Suárez Troitiño, bautizado o 12 de setembro de 1883.

6. Juan Antonio Suárez Troitiño, bautizado o 22 de marzo de 1886. En 1940 foi testemuña no matrimonio de Daniel Louzao Gorís e de Leonilda Suárez, os sogros de Paco García, que como vemos máis adiante, herdou o pazo da Nugalla.

7. Josefa Suárez Troitiño, bautizada o 18 de febreiro de 1889. Vivía no pazo da Nugalla ata que finou solteira en Pousada o 26 de outubro de 1952 de colapso cardíaco, aínda parece que antes tivera un accidente xunto a unha ponte. A herdanza deixoulla a un veciño de Pousada.

8. Pura Florentina Suárez Troitiño (*que segue*).

9. Dorinda María Suárez Troitiño, bautizada o 25 de outubro de 1991.

Pura Florentina Suárez Troitiño, bautizada o 11 de maio de 1894. Casou o 25 de marzo de 1933 con Jesús María García Ares, nacido o 7 de xullo de 1903, fillo de José García Salgado e de dona Ramona Ares Otero, naturais de Dormeá (Boimorto) e veciños de Vinseiro. Tiña, pois, Jesús 29 anos de idade e Pura 38, quizais por iso xa non tiveron descendencia.

Vivían no pazo da Nugalla xunto coa súa irmá Josefa que estaba solteira.

Jesús finou o 16 de abril de 1967 e Pura Florentina faleceu o 14 de outubro de 1970. Como non tiveron descendencia, o pazo pasou a un sobriño de Jesús chamado Francisco (Paco) García Quesada. (que segue).

Francisco (Paco) García Quesada, naceu en Lamas o 7 de setembro de 1936, fillo de José e Carmen. Sendo de profesión canteiro, casou en Curantes o 11 de febreiro de 1965 con Carmen Louzao Suarez, nacida en Curantes o 24 de xullo de 1942, filla de Daniel Louzao Gorís e de Leonilda Suárez.

Viviron en Pamplona, onde Carme finou o 16 de xaneiro de 1993. Precisamente foi Francisco quen, estando viúvo, vendeu en 1994, xunto coa súa filla Milagros, o pazo, que levaba abandonado moitos anos, a Antón Rozas Caeiro e Marisa Gil Nieto, a súa muller.

Antón Rozas Caeiro e Marisa Gil Nieto, mestres de profesión, sempre estiveron moi comprometidos coa cultura galega. Antón en 1978 foi cofundador da empresa cultural *Escola aberta* e é autor ou coautor de numerosas publicacións, como *Galicia en imáxenes*, (4 vol.), *Galicia a Nosa Terra*, *Galicia en mapas*, *O patrimonio arqueolóxico e artístico*, *A pesca en Galicia*, etc., etc. En 1986 foi candidato ao Senado polo Partido Socialista de Galicia-Esquerda Galega e en 1991 foi representante dos socios da provincia de Pontevedra no padroado do Museo de Pobo Galego. Pola súa parte, Marisa tamén ten publicacións didácticas sobre etnografía galega e sobre Luís Seoane.

Pura Florentina, Jesús García e Josefa Suárez Troitiño?

Tras mercar o pazo da Nugalla en 1994, levaron a cabo obras de restauración que duraron dous anos, para ofrecelo ao público como casa de turismo rural. Foi mester investir uns 70 millóns de pesetas na súa rehabilitación, para o que contaron coa axuda dunha subvención. Foi inaugurada o 2 de xullo de 1997 polo director xeral

de turismo, contando coa presenza do arquitecto Pedro de Llano²⁵, autor do proxecto de rehabilitación.

Desde o primeiro momento o pazo estivo a servir de centro e motor de actividades culturais, deportivas, científicas e gastronómicas, como mostras de escultura e pintura contemporánea (as dos escultores Francisco Pazos e José Francisco López Noia «Francés», e pintores como Beatriz Graña, Miguel Docampo, Sebas Anxo, Suso Noya, etc.), xornadas de Alta Decoración, rutas de sendeirismo, pesca de salmón, etc. Tamén algún ano tivo lugar no pazo da Nugalla o fallo do xurado do *Pedrón de Ouro*, que ten como obxectivo sobrancear aquela personalidade ou entidade, residente en Galicia, que máis se teña destacado na defensa e promoción das diversas facetas da cultura nacional, así como o da *Fundación San Martiño* de A Estrada, que outorga os seus galardóns para recoñecer a obra de persoas ou entidades no seu labor de defensa e uso da lingua galega.

Porén tiveron que loitar para que os granxeiros de Silleda non anegasen de zurros as Brañas de Xestoso, ou de que fixesen unhas macro-granxas de porcos na Rocha ou para que Minas de Riotinto non colocasen un almacén de explosivos en Pardemarín. Grazas aos veciños de Curantes, Olives e demais parroquias próximas conseguíuse parar esas actuacións e que as Brañas de Xestoso fosen incluídas dentro da Rede Natura 2001 como zona de especial conservación.

De todos modos Antón e Marisa seguiron a sufrir outros moitos atrancos que lle puxeron as distintas administracións, como unha auditoría que os levou a un contencioso administrativo no que catro anos máis tarde o xuíz declarou que a actuación da Administración só se explicaba como unha actuación desde a mala fe, pois a súa xestión dos fondos públicos e o posterior desempeño do seu traballo era impecable.

Por iso, aínda que estaban encantados de vivir en Pousada, que consideran un auténtico *paraíso*, acabaron por vender o pazo en 2004 moi a seu pesar, pois segundo din *levan no corazón a toda a*

25 Pedro del Llano é profesor da Escola de Arquitectura de A Coruña e autor de diversas publicacións.

Brañas de Xestoso en inverno. Foto Damián Porto.

xente que coñeceron en Curantes en especial aos de Pousada, e máis especialmente a Lidia Criado e Pepe da Silva.

Os novos e actuais donos do pazo A Nugalla son Fernando Varela e María Sol Lorenzo, orixinarios de Ourense e ámbolos dous economistas, que o mercaron en 2004. María Sol Lorenzo continuou as actividades de turismo rural e promoción cultural no pazo e foi presidenta de Fegatur (Federación Galega de Turismo Rural) e secretaria da Asociación de Turismo Rural da comarca de Tabeiros-Terra de Montes. A casa está recomendada por numerosas guías e libros de turismo rural, como Gourmetour, Tryp Advisor e a Guía Campsa.

Apéndice

Os Recarei

No arquivo desta casa (colección Ramos Vázquez) depositado no Museo Reimóndez Portela, existe unha árbore xenealóxica da familia de José Recarei pero que está anegada de erros, polo que non imos a expoñela aquí.

Segundo a Proba de limpeza de sangue de Cayetano Recarei (AHUS), diversos preitos (ARG) e os libros sacramentais do Arquivo Diocesano de Santiago, os Recarei descenden de García Recarei e María de Recarei, da casa de Frieiro en Xallas. Pais de:

Bernardo de Recarei, que casou con María García, descendente da casa de Estévez e veciña de San Pedro de Xallas. Pais de:

Juan Recarei, veciño de Seavia, que casou con outra María García. Pais entre outros de Sebastián Recarei:

Sebastián Recarei casou con María de Pastoriza Riobó e Casas, descendente da casa de Carracedo, Cotaro e outras, veciños da parroquia de Seavia (Coristanco) moi preto de Recarei. Corenta anos despois da morte de Sebastián e vinte e catro do pasamento de María, o seu fillo Pedro, cesionario dos seus irmáns falecidos Juan, Susana e Dominga, pediu facer as partillas²⁶, que se fixeron o 8 de xuño de 1678 ante Paio Rodríguez Figueroa²⁷.

Sebastián e María de Pastoriza foron pais de sete fillos, entre eles Alberte:

Alberte de Recarei, que casou tres veces. A primeira con Inés Cancela, a segunda con Ines de Abelenda e a terceira con María Pérez. Tanto Inés como Alberte consta que morreron antes de 1675. Tiveron polo menos seis fillos, sendo o maior Domingo:

Domingo de Recarei Dabelenda foi bautizado en novembro de 1647, tendo por padriños a Pedro Cancela e a María da Grela, segundo unha certificación que se fixo en 1675 a petición súa.

Domingo Recarei, que foi inquisidor, notario e familiar do Santo Oficio, casou en Santiago, onde vivía desde había 22 anos, na parroquia de san Miguel dos Agros o 10 de agosto de 1679 con Antonia María López de Marco e de Cancio y Villar, nacida en 1657, filla do prateiro compostelán Francisco López de Marcos (con bens en Beán) e de Teresa de Cancio y Villar, veciños da parroquia compostelá de Salomé, sendo dotada polo racioneiro Andrés de Cancio e por D. Carlos Luaces Montenegro²⁸.

26 ARG.RA 21381/35.

27 ARG.RA 18223/85.

28 ARG.RA 16331/37, 27283/50.

Sinatura de Domingo Recarei.

Domingo de Recarei en 1696 pagou ao arcebispo 7.050 reais e 4.000 da terza polas rendas da meirindade de A Barreira e mordomía de Tabeirós. (*Protocolos de Domingo Caamaño*).

O 3 de xaneiro de 1676, estando en Ourense como residente, o cóengo desta cidade don Jorge Arias Gayoso nomeouno o seu representante ante a Chancelería de Valladolid onde tiña un preito a causa dos cotos de San Pedro de Meixide e de San Andrés de Oroso, que tiña en foro do bispo de Lugo, onde os pais de don Jorge, don Juan Gayoso Noguerol e Prado e a súa esposa Catalina de Mendoza, fixeran unha casa. Uns meses máis tarde saíu a executoria no seu favor. E así pouco despois, en 1681, era *mayordomo y factor de don Juan de Gaioso Neira y Mendoza, residente en los palacios de Oca*, irmán de don Jorge. E o 13 de xuño de 1682, aínda que aparece como veciño de Santiago, apuntouse el e a súa muller como socios da confraría de san Antonio, que catro días antes fundou en Oca don Juan Gayoso.

Anos máis tarde a relación co pazo de Oca seguía. Andrés Gaioso, uns días antes da morte do seu cuñado Pedro Arias, fixo un poder ante Simón Rodríguez (AHUS) o 22 de xuño de 1718 para que Domingo fose a Coruña co fin de, se era o caso, facer o enterro de Pedro “marqués de San Miguel”, asistir a abertura do testamento e aceptar a herdanza con beneficio de inventario e mandar se fixese falta o inventario xudicial dos seus bens.

Domingo Recarei e Antonia María bautizaron a seus fillos na parroquia compostelá de san Miguel dos Agros: María Josefa Rosa (1/3/1682), Pedro Pablo (que segue), José Alfonso (14/9/1685), Domingo Antonio Benito (20/10/1686), Jacobo Antonio (26/11/1687, tendo por padriño ao racioneiro Andrés Cancio), Francisco Antonio (27/1/1689), Mª Juana (28/7/1690, e como madriña a súa tía Juana de Cancio) e Juan Antonio (31/3/1693). Herdou o vínculo o seu fillo primoxénito Pedro Pablo.

Pedro Pablo Recarei, bautizado en San Miguel dos Agros (Santiago) o 3 de xullo de 1684, casou con Ángela Bermúdez de Castro e Figueroa, e foron veciños de Santiago e logo de San Clemente de Mercurín. Ángela era filla de Francisco Bermúdez de Castro e de Juana Bermúdez de Figueroa, veciños de Mercurín, os cales tiveron por fillos tamén a Pedro, Josefa e Jacoba, casada co escultor Tomás Villarino.

Cando Ángela ía casar con Pedro Pablo Recarei, o cura de Coiro e tío de Ángela, Antonio Bermúdez de Castro –que era fillo de Francisco Bermúdez de Castro e de Dominga Fernández, veciños de Paderne–, prometeulle²⁹ deixar a súa herdanza para ela, se ben non chegou a facelo en debida forma, polo que cando morreu a finais de abril de 1728 houbo un preito, xa que os irmáns de Ángela así como un medio irmán do cura pretendían herdalo.

Pedro e Ángela bautizaron en Mercurín ao seus fillos:

1. Antonia Vicenta, bautizada o 6 de agosto de 1723, casou con José Bobiller. Antonia recibiu de seu pai unha casa na rúa Algalia de Arriba, que era de vínculo³⁰.
2. Andrés Melchor Baltasar, recibiu as augas bautismais o 9 de xaneiro de 1725, recibiu a tonsura en 1749 e foi cura de Grou.
3. Ángela Antonia Vicenta, bautizada o 9 de abril de 1727 (foi seu padriño o señor de Londoño, don Juan Bermúdez Figueroa e Soutomaior).
4. José Recarei (obxecto da digresión)
5. Pedro Ventura Xiao, bautizado o 30 de xuño de 1734.
6. Juan, cura de Mercurín.
7. Salvador, que casou con María Romero.

Fontes documentais

- ARQUIVO CATEDRALICIO DE SANTIAGO DE COMPOSTELA (ACS)
 ARQUIVO DIOCESANO DE SANTIAGO
 ARQUIVO DO REINO DE GALICIA. REAL AUDIENCIA (ARG.RA)
 COLECCION RAMOS VAZQUEZ. MUSEO DO POBO ESTRADENSE “MANUEL REIMÓNDEZ PORTELA”.
 PORTO RICO, D. *Catálogo da colección Ramos Vázquez, I. 1538-1743*. A Estrada. Miscelánea Histórica e cultural, n° 11 (2008)
 PORTO RICO, D. *Catálogo da colección Ramos Vázquez, II. 1785-1956*. A Estrada. Miscelánea Histórica e cultural, n° 12 (2009)

29 ARG. RA 22435/23, 3014/61.

30 ACS. 213/4.